

עלון הדרכה להוראת פרשת השבוע
ע"פ הגליונות של נחמה ליבוביץ

308

ויחי (תשל"א)

מ"ט כג-לג, נ'

לאחר ברכות יעקב את כל בניו באה הצוואה (פ' כ"ט: "ויצו אותם") לכלם ואין צוואה זו סותרת לנאמר ליוסף בתחילת פרשתו, כי יוסף היה זה אשר צריך להשיג רשינו של פרעה (ע"פ גליון ויחי תשל"א) ואלו עצם הקבורה מצוותה על כל בניו.

לשאלה 1. המלה "אל" המעסיקה את פרשתנו בפסוק זה נאמרה גם בקבורת שרה (כ"ג י"ט): ואחרי כן קבר אברהם את שרה אשתו אל מערת שדה המכפלה, וכן נאמרה בקבורת אברהם אבינו (כ"ח ט'): ויקברו אותו יצחק וישמעאל בניו אל מערת המכפלה אל שדה עפרון בן צוחר החתי...

ועמד על כך בעל העמק דבר: משמעות "אל" הוא לשון השלמה לתכלית, דלה קבורה זו לכך נוצרה משמעות ימי בראשית שיהיה האבות קבורים בה, נמצא כאשר קברו אחד מהם בה, השלימו בזה תכליתה. ומשום הכא שייך לשון "אל" המערה, להגיע לתכליתה.

לשאלה ב. גם אברבנאל מעיר על כך, שלא הניחום פרעה ומצרים לצאת, ולכן, כדי ליטב דעת המצריים שלא יאמרו 'בורחים הם', הניחו נשיהם וטפם ומקניהם בארץ גושן ערבון עד שובם.

והחוקר בן זמננו משה גרינברג, בפירושו לספר שמות (באנגלית), מרחיב דברים בבקורה זו, ומנסק עוד שגם משמרות הצבא החזקות בגבול המזרחי של מצרים מעידות על כך שיציאה ממצרים לא היתה ברשות כל אדם לפי רצונו. ובזה יבואר גם פחדו של יעקב בדתו מצרימה, גם בקשתו האחרונה של יוסף המקוה ל'פקד יפקד אתכם ה' (כי בלא זה אין תקוה ליציאתם), וביחוד מתפרש ע"כ חששו המוזר של פרעה בשמות א' י' ועלה מן הארץ'. לפי דעת גרינברג החל איפוא 'שעבוד מצרים' בסובן מסוים עוד בימי יוסף.

עיקר גליוננו עוסק בפחדם של אחי יוסף ובתחבולתם אחרי לוית יעקב.

שאלה ה' 1. היא השאלה הידועה: ההיה כל זה אמת וזו באמת צוואת האב או אין זו אלא בדוּתא. לדברי חז"ל בבראשית רבה ובעיקר ביבמות, יש לעורר את השאלה הנוספת המסתעפת מן הראשונה, השאלה בדבר גבולות הדרישה לאסת, האין מקרים בהם מותר לשנות - או אולי אפילו בהם מצוה לשנות, ואם יגיעו הלומדים לשאלה זו יש אולי להוסיף את המשכם של דברי הגמ' ביבמות שם: מותר לאדם לשנות מפני השלום... ר' נתן אומר מצוה! שנאמר (שמואל א' ט"ז א') ויאמר שמואל: "איך אלק ושמע שאל וחרגני? ויאמר ה': "עגלת בקר תקח בידך ואמרת לזבוח לה' באתי. (רש"י ד"ח מצוה: הקב"ה צוה לשנות).

(כמובן על המורה לקרא תחילה את הפסוקים הראשונים מתוך שמואל א' ט"ז ולחזקיר ללוטדים את מצב הענינים ומה קדם לשיחה זו בין ה' ובין שמואל).

בשאלה 1 (ג) יש לשקול את תוכן דבריהם, את צורת דבריהם, את המצב, את חזונו בו הוחלט לבוא בפניה זו אל יוסף ולאחר כל אלה יש להחליט: האם באמת לא צוואת יעקב היא זו?

בשאלה 2 - דרכו של רש"י בסגנונו ובקצרו ובנסחו מחדש את דברי המקורות - יש למפל רק בחוגי מוגרים וידענים, כי אין זו אלא שאלה מחקרית-ספרותית; אין היא מוסיפה ללומד כלום להבנת דברי התורה כשלעצמם, אף לא להבנת דברי רש"י. רק המעוניין בסגנון דבריו של רש"י יראה כאן כיצד חופך הוא דברי הלכה לדברי פרשנות. (המעוניין בשאלה זו והרוצה להכיר דרך עבודתו של רש"י יעיין גם בגליון לך-לך שאלה אחרונה וגם בגליון לך-לך תשט"ו שאלה ג).

שאלות 3-4 עוסקות שוב ברעיון הפסוקים ויש בהם שוב נגיעה בשאלה הגדולה: אמת או שקר.

יש לשים לב לכך שאם נקבל את דעת הרמב"ן (וכן את דעת דברי הפסקתא רבתי שהבאתי), נמצא בהם גם תשובה לשאלה אשר רבות שאלוה גם מפרשים בכל התקופות, גם לומדים צעירים וזקנים עד היום הזה, והיא:

איך נמנע יוסף מלשלוח ידיעה אל אביו - כל זמן היותו במצרים, וגם אם בהתחלה בהיותו עבד ובהיותו אסיר, לא יכול היה לשלוח לאביו אגרת - הנה אח"כ בהיותו משנה למלך הן לא נבצר ממנו לשלוח אפילו רץ שלוח אל אביו ולבשרו כי עודנו בחיים, וכיצד הניח אביו באבלו ובצרתו ו... השתדל לנחמו מיגורו זה?

(עליו רמ"ל)

אבל אם נקבל את דעת הרמב"ן חנ"ל - נמצא בה חסבר גם לשאלה זו. לשאלה 5 יכולות
להנחות תשובות שונות מאד - ואין על הסורה לדחות אחת מהן, אם גם לו נראים ביותר
דברי רמ"ל.

חבין כי אחיו הם הם ששלחו השליחים ושמו חבירים במיחם ולא יעקב
עוד כל זאת, שאם היה בדעתו לצוות על זה, היה אוסר לו בחייו.
על כן בכה בראותו גרם אחיו חיראים לנפשם ומוכרחים להמציא
תבולות לחבצל סחרור אמו.

נחמה ליבוביץ .

Moshe Grinberg: Understanding Exodus.

Behrman House N.Y. Miten Research